

Publicerad första gången på tyska 1993.

Robert Bohn

Sporrenbergrapporten

Ett dokument ur SS-apparatens inre

Historien kring Holocaust är i stort sett kartlagd. Hittills okända är dock en del detaljer, vilka även tillhör ämnet och har betydelse för helhetsbilden. Till dessa hör även en rapport av SS-Gruppenführer Jakob Sporrenberg om hans verksamhet, vilken han huvudsakligen utövade i Östeuropa från april 1940 till krigsslutet i en ledande befattning inom SS-apparaten. I centrum för denna rapport står därvid händelserna i distriktet Lublin, där Sporrenberg från sommaren 1943 till hösten 1944 tjänstgjorde som SS- och polischef. Hans föregångare på denna befattning var den ökända SS-Gruppenführer Odilo Globocnik, vilken av Himmler 1942 försågs med särskilda fullmakter och fick uppdraget att genomföra Aktion Reinhard, mordet på de europeiska judarna i polska förintelsläger. Sporrenbergs rapport, om än subjektivt formulerad, innehöll en del förklaringar till de hänsynslösa aktionerna av massmördaren Globocnik och driften av hans dödsfabriker, vilka hittills inte varit kända. Detta eftersom dokumenten i stor utsträckning är förintade och förintelslägren i "Aktion Reinhard", främst Belzec, Sobibor och Treblinka samt Kulmhof (Chelmno) under det tyska tillbakadragandet blev jämnade med marken. Deras rekonstruktion är även svår att genomföra, eftersom man hittills inte har påträffat några planritningar.¹

Sporrenbergrapporten består av tre delar. I den första delen återger Sporrenberg sina upplevelser och konfrontationer med Himmler från april 1940 till sommaren 1943. Därefter följer en skildring av händelseförloppet i distriktet Lublin och slutligen, i den sista och kortaste delen, en beskrivning av hans tid som SS- och polischef i södra Norge. Rapporten är inte daterad, men den skrevs någon gång under sommaren 1945. Källkritiskt måste man ta hänsyn till, att Sporrenberg skrev sin rapport vid en tidpunkt, när han satt i fästningen Akershus i Oslo och måste vara beredd på att utlämnas till Polen i enlighet med överenskommelserna i International War Crimes Commission², vilken även genomfördes.

Det måste därför ha varit i hans intresse, trots hans slutkommentar, att han inte längre väntade sig något av livet, att framställa sin verksamhet i Polen och sitt motstånd mot Himmler och Globocnik på ett sätt, som skulle utfalla positivt för honom i en kommande krigsförbrytarrättegång. Sporrenberg blev efter sitt utlämnande till Polen dömd till döden som krigsförbrytare och avrättad.

¹ Jämf. Raul Hilberg, Die Aktion Reinhard, i: Der Mord an den Juden im Zweiten Weltkrieg. Entschlussbildung und Verwirklichung, utgiven av E. Jäckel och J. Rohwer, Stuttgart 1985, sida 127; Czeslaw Madajczik, Die Okkupationspolitik Nazideutschlands in Polen 1939-45, Köln 1988, sida 379-83.

² Jämf. History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War, Compiled by the UN War Crimes Commission, His Majesty's Stationery Office, London 1948; se även Arieh J. Kochavi, The Moscow Declaration, the Kharkov Trial and the Question of a Policy on Major War Criminals in the Second World War, i History, vol. 76, Nr. 248 (Oct. 1991) sida 401-17.

I den följande återgivningen av den av Sporrenberg själv under häktningstiden i Oslo skrivna texten blev uppenbara ortografiska och meningsbyggnadsfel rättade, för att underlätta läsningen. I övrigt bibehölls Sporrenbergs skrivsätt. Rapporten är i originalversionen 33,5 sidor lång med skrivmaskintext på A4 sidor. Originalet befinner sig i Norges Hjemmefrontmuseums arkiv i Oslo i avdelningen "Spredte tyske arkiver, Nr. 122".

Kommentarerna utgör ett försök att komplettera och även korrigera Sporrenbergs rapport, avseende omnämnda personer och väsentliga händelseförlopp utifrån senaste historiska forskningsläget respektive egna arkivstudier. Därvid görs inga anspråk på fullständighet i uppgifterna, i synnerhet avseende personuppgifter.³ Det är inte heller avsikten att presentera ett "korrigerat referat" eller en slags "motbild".

Nedteckning

I april 1940 var Reichsführer-SS på genomresa i Wiesbaden. Då jag just hade genomfört en flytt från Königsberg till Wiesbaden⁴, frågade han mig, hur stor min lägenhet var nu. Då jag förklarade för honom att det rörde sig om ett litet hus med sex rum, blev han mycket upprörd, med kommentaren, varför jag inte begrep att leva under bättre omständigheter. Jag förklarade för honom, att jag måste rätta mig efter de givna förhållandena, dessutom råder krig och jag känner mig rätt bekväm i de påstått enkla förhållandena. Han svarade då, att han måste kräva att representation måste genomföras av hans högre SS-chefer även under kriget, och i så stor utsträckning som möjligt. Han skulle ställa pengar till förfogande speciellt för detta ändamål. När jag fortfarande inte visade någon förståelse för hans ståndpunkt, blev han mycket upprörd, och sade att vi alla, och speciellt våra fruar, inte kunde hitta bort från våra vindsrums perspektiv. Detta agerande gentemot mig fick mig att känna stark besvikelse och motvilja mot Reichsführern.

En månad senare fick jag order från honom att anmäla mig för fronttjänstgöring i regementet "Germania", vilket befann sig i Frankrike.⁵ Den 21 juni 1940, på dagen för vapenstilleståndet, nåddes jag av en order, att jag omedelbart skulle infinna mig vid fältkommandoplatzen i Dinant (Belgien). När jag ankommit dit, förklarade han för mig, att min befattning i Wiesbaden slutgiltigt hade övergått till min stabschef och att jag i stället för Gruppenführer Rediess⁶, vilken hade omplacerats till Norge, omedelbart skulle

³ De biografiska uppgifterna om de av Sporrenberg omnämnda personerna stödjer sig, om inget annat angivits, på följande litteratur: Robert Wistrich, *Wer war wer im Dritten Reich*, Frankfurt 1987; Ruth Maria Birn, *Die höheren SS- und Polizeiführer, Himmlers Vertreter im Reich und in den besetzten Gebieten*, Düsseldorf 1986; Gerald Reitlinger, *Die SS. Tragödie einer deutschen Epoche*, Wien u.a. 1956; Heinz Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf. Die Geschichte der SS*, München 1984; Helmut Krausnick, Hans-Heinrich Wilhelm, *Die Truppe des Weltanschauungskrieges. Die Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD 1938-1942*, Stuttgart 1981; Czeslaw Madajczik, *Die Okkupationspolitik Nazideutschlands in Polen 1939-1945; samt Dienstaltersliste der Schutzstaffel der NSDAP*, utg. av SS-Personalhauptamt, Berlin 1944.

⁴ Sporrenberg var till den 25.9.1939 som SS-Brigadeführer chef för SS-Oberabschnitt Nordost (Königsberg). Därefter chef för SS-Oberabschnitt Rhein (Wiesbaden). Berlin Document Center (fortsättningsvis BDC), SS-Personal(haupt)amt, Akte Sporrenberg.

⁵ Kommando der Waffen-SS, Inkallelse av den 12.6.1941. "SS-Gruppenführer Sporrenberg skall på order av Reichsführer-SS från den 15.6 till den 4.7.40 tjänstgöra i Waffen-SS i SS-V. Divisionen (Reg. SS Germania)." BDC, SS-Personal(haupt)amt, Akte Sporrenberg.

⁶ Friedrich Wilhelm Rediess (1900-1945). SS-Gruppenführer (från 1942 OGrf), 1940 Chef för SS-Oberabschnitt Nordost i Königsberg, blev som efterträdare till den under ett bombanfall mot Düsseldorf i

bege mig till Königsberg.⁷ Detta beslut var mycket överraskande för mig, eftersom jag ju bara sju månader tidigare hade flyttats från Königsberg till Wiesbaden och med stor möda hade lyckats genomföra flytten. Till detta kom att jag hade en svårt sjuk fru och att barnen också hade måst vänja sig vid det nya klimatet. Jag anförde dessa skäl och bad honom om, att han i mitt ställe skulle ta stabschefen, vilken var ogift och oberoende, och skicka denne till Königsberg. Dessutom påtalade jag att det skulle ge ett dåligt intryck på offentligheten, om jag blev tillbakaflyttad efter så kort tid i Wiesbaden till samma ort, varifrån jag precis kommit och dessutom blivit ersatt av en underställd i min befattning. Därpå sprang han upp, sade i arg ton att han gav mig 10 minuter betänketid, antingen att acceptera eller att lämna SS helt och hållet. Jag förstod nu att hela denna omflyttning var en godtycklig idé och att det hade inneburit en dödsdom för mig, om jag inte hade funnit mig i den. Med denna åtgärd skapades då även en slutlig brytning. Hela mitt arbete och min verksamhet, vilken jag genomförde i Königsberg och i Ostpreussen, utsattes av honom för nedlåtande kritik. Jag märkte och kände i allt, att han försökte frysa ut mig på alla sätt.

Följande händelse kan ytterligare illustrera detta:

Ungefär i slutet av 1940 presenterade en chef för statspolisens avdelning i Allenstein en dödsdom mot en ukrainsk civilarbetare på grund av våldtäkt, med begäran om yttrande. Mitt yttrande löd, att fallet med ukrainaren Ivanini var mycket oklart, inte entydigt utrett, och när saken hade blivit ordentligt utredd, så borde statspolisen överlämna det till en vanlig åklagare eller ännu bättre, på grund av ärendets egentligen ringa betydelse, skicka mannen till tvångsarbete hos industrin, eftersom han var smed till yrket. En tid senare fick jag ett personligt brev från Reichsführern, i vilket han meddelade mig, att statspolischefen i Allenstein hade lagt fram fallet Ivanini för honom, och att han måste klandra mig på det skarpaste för mitt yttrande och att jag antagligen aldrig skulle lära mig hur man skall uppträda i öst. Jag skulle nu äntligen lägga bort min mjukhet och godmodighet. Med andra ord bedömde han mig som olämplig för att tjänstgöra i öst. I övrigt angav han, att han hade beordrat hängning av ukrainaren Ivanini. Samme statspolischef, en ung ambitiös assessor, kom även under den följande tiden med flera liknande fall för att inhämta yttranden. Jag har avböjt varje form av yttrande, både positiva och negativa, med hänvisning till Reichsführerns skrivelse. Senare måste det ha visat sig att denna typ av rättligt agerande var ohållbart, eftersom faktiskt lämnade den typen av fall till de vanliga åklagarna.

I februari 1941 fick jag besök av en Sturmbannführer Schulte från SS-Hauptamt, vilken påstod att han skulle inhämta åsikter och stämningar från Oberabschnittsledningen avseende den planerade utnämningen av SS-Obergruppenführer Berger⁸ som chef för SS-Hauptamt. Efter att denna fråga hade klarats av, kom vi även in på Himmler. Jag höll inte tillbaka min uppfattning om hans dilettantiska agerande, inte bara mot mig utan även i

juni 1940 omkomne Fritz Weitzel högre SS- och polischef (fortsättningsvis HSSPF) Nord (Norge) hos Rikskommissarien för de ockuperade norska områdena Josef Terboven. Under hela den 5-åriga ockupationen av Norge behöll han denna befattning. Rediess begick självmord under natten från 7 till 8 maj 1945 i Oslo. Jämf. Robert Bohn, Schuld und Sühne. Die norwegische Abrechnung mit den deutschen Besatzern, i: Deutschland, Europa und der Norden, Stuttgart 1993, s. 107-43 (= Historische Mitteilungen der Ranke Gesellschaft, Beiheft 6).

⁷ Kommendering gällande från den 19.6.1940. BDC, SS-Personal(haupt)amt, Akte Sporrenberg.

⁸ Gottlob Berger (1896-1975). SS-Obergruppenführer (1940), chef för SS-Hauptamt och innehavare av andra funktioner i SS-apparaten, bl.a. från juli 1942 som statssekreterare och Himmlers man i Rosenbergs rikministerium för de ockuperade östområdena.

allmänhet. Även andra högre SS-chefer, såsom SS-Obergruppenführer Hildebrand⁹, SS-Obergruppenführer Mazow¹⁰, SS-Gruppenführer Schneller¹¹, SS-Brigadeführer Zenner¹², SS-Oberführer Wiegand¹³ och flera andra delade min uppfattning och hade alla liknande och speciella erfarenheter bakom sig. Obergruppenführer Rediess, vilken en gång kom på kort semester till sin familj i Königsberg, talade då om för mig, att Himmler hade varit i Norge¹⁴ och att han då även hade kommit in på mig och att han i över en timme hade ondgjort sig över mig. Så kom det oundvikliga. Strax innan påsk 1941 blev jag kallad till Berlin. Ett antal andra Oberabschnittschefer var också närvarande. Dessa blev inledningsvis samtliga utnämnda till generaler i poliskåren. Till slut ville han tala med mig i enrum. Han förklarade för mig, att jag var den ende av Oberabschnittscheferna och högre SS- och polischeferna, vilken inte fick del av denna heder. Hans ståndpunkt var, att jag först måste bevisa min duglighet, och detta inom en nära framtid, vilket åsyftade fälttåget mot Ryssland. Där skulle jag väl äntligen lära mig att visa den nödvändiga hårdhet och beslutsamhet, han menade egentligen brutalitet, som krävdes. Min befattning i Königsberg hade jag nu med omedelbar verkan entledigats från. Min efterföljare blev SS-Gruppenführer Pritzmann¹⁵ från Hamburg.

Från början av maj var jag sedan i Berlin för utbildning vid Hauptamt för ordningspolisen.¹⁶ Där lärde jag känna alla förvaltningsområden inom polisen, såsom organisationsavdelningen, polisförvaltningen, polisväg- och trafiktjänsten, polistekniska försöksanstalten, polisens rid- och motortjänst, vattenskyddspolisen, polisens sjukvårdstjänst m.m. m.m. Vilken uppgift Himmler hade förberett för mig under det kommande krigsavsnittet, var omöjligt att förutse. Det verkade dock inte vara något bra, eftersom några av Amtscheferna sade till mig, att Himmler ville skicka mig som motståndare till hans östpolitik så långt österut som möjligt, så att jag aldrig kom tillbaka från öster.

När Rysslandfälttåget tog sin början, var det ännu inte bestämt vad jag skulle göra. Först i början av augusti fick jag veta genom chefen för ordningspolisen, general Daluege¹⁷, att jag var kommenderad till Minsk som polischef på platsen under ledning av HSSPF, SS-

⁹ Richard Hildebrand (1897-1952). SS-gruppenführer (1936), okt. 1939 – apr. 1943 HSSPF Weichsel, 1942 SS-Obergruppenführer, apr. 1943-1945 chef för SS-Rasse- und Siedlungshauptamt. Efter kriget utlämnad till Polen och 1952 avrättad på grund av sin verksamhet som HSSPF.

¹⁰ Emil Mazuw (född 1900). SS-Gruppenführer (1936), apr. 1936-1945 chef för Oberabschnitt (från 1938 HSSPF) Ostsee, 1942 SS-Obergruppenführer. Efter kriget fängelse efter en dom i denazifieringsdomstolen.

¹¹ Max Schneller (född 1886). SS-Gruppenführer (1943), ställföreträdande chef Oberabschnitt Spree.

¹² Carl Zenner (född 1899). SS-Brigadeführer (1941), SS-Hauptamt, chef för Amt B II.

¹³ Antagligen åsyftas Arpad Wiegand (född 1906), medarbetare i RSHA.

¹⁴ Himmler uppehöll sig i början av februari 1941 i Norge.

¹⁵ Syftar på Hans Prützmann (1901-1945). SS-Gruppenführer (1934), mars 1937 – maj 1941 HSSPF Nordwest (Nordsee), juni 1941 – okt 1941 HSSPF Russland-Nord, nov. 1941 SS-Obergruppenführer. Okt. 1941-1944 HSSPF Ukraina och Russland-Süd, dec. 1944 Tysk fullmaktsgeneral i Kroatien; begick självmord i maj 1945 efter att han tillfångatagits av brittiska trupper.

¹⁶ Kommendering till HA Ordnungspolizei 2.5 till 24.5.1941. Därefter var Sporrenberg från 26.5 till 14.6.1941 kommenderad till RSHA för ”utbildning inom arbetsområdena för högre SS- och polischefer”. Himmler till Sporrenberg; Berlin 22.4.1941. BDC, SS-Personal(haupt)amt, Akte Sporrenberg.

¹⁷ Kurt Daluege (1897-1946). En centralfigur i SS-ledningen. Grundade 1926 SA i Berlin och var fram till 1928 ställföreträdande Gauleiter i Berlin. Bytte sedan till SS och blev under sommaren 1931 chef för SS-Gruppe Ost. I maj 1933 tog han över polisavdelningen i det preussiska inrikesministeriet och blev kort tid senare av Göring, med vilken han var god vän, utnämnd till chef för polisen i Preussen. D. var förutom Heydrich, hans rival, den avgörande nyckelpersonen vid omvandlingen av polisen till ett maktorgan för SS. 1936 blev han chef för ordningspolisen, efter bildandet av RSHA blev han chef för HA för ordningspolisen. Efter Heydrichs död blev D. i hans ställe ställföreträdande rikspolitektor för Böhmen och Mähren. På grund av förintandet av Lidice och andra terrorhandlingar blev han efter kapitulationen utlämnad till Tjeckoslovakien och där dömd till döden och avrättad den 23.10.1946 i Prag.

Gruppenführer von dem Bach¹⁸. Jag talade om för Daluege att detta var en oerhörd degradering och skymf mot min person. Han höll med mig på alla punkter, men bad mig att i varje fall acceptera detta, för att inte ytterligare reta Himmler. Jag gav mig då genast iväg. Minsk hade precis blivit erövrat och var till 90% förstört. Jag såg där ingen förutsättning för någon form av polisverksamhet. Säkerhetspolisen var där verksam i egen regi under ledning av SS-Gruppenführer Nebe¹⁹. Jag åkte tillbaka till Baranowitschi till SS-Gruppenführer von dem Bach och beskrev situationen för honom. Denne skickade då tillbaka mig till Daluege i Berlin. Där fick jag sedan veta att jag inte behövde återvända till Minsk, utan att denna befattning senare skulle besättas av SS-Brigadeführer von Gottberg²⁰, och detta på order direkt från Reichsführer-SS.

Jag stod nu åter inför en gåta och hade ingen aning om varför. Min utbildning vid HA ordningspolisen fortsatte dock nu, även om det var i reducerad omfattning, för att åtminstone ha något att göra. Mina frågor till Himmler om min fortsatta uppgift förblev obesvarade, liksom min begäran om att friställas för tjänstgöring i Wehrmacht, eftersom jag var reservofficer där. Endast en gång hörde han av sig och meddelade att jag skulle höra mig för hos östministeriet om förhållandena för Volgatyskarna, eftersom han hade för avsikt att senare skicka mig till Saratow vid Volga. Denna information hämtade jag vid ett tillfälle, men var inte vidare intresserad av den, eftersom utvecklingen i öst började bli så som jag hade förutsett. Därtill kom även, att en personlig vän till mig, högsta krigsrättsrådet friherre von Beust vid rikskrigsrätten i Berlin, i förtroende informerade mig om förhållandet mellan partiet och Wehrmacht. Von Beust stod i kontakt med kretsarna kring Witzleben²¹, Höppner²² och Rundstedt²³. Eftersom jag hade mycket ledig tid, genomförde jag upprepade besök hos Beust och hans familj. Jag träffade även flera likasinnade familjer genom honom. Jag kunde korrigerera en del uppfattningar i dessa kretsar, men även överta en del uppfattningar från dem, på grund av mina inblickar i

¹⁸ Erich von dem Bach-Zelewski (1899-1972). SS-Gruppenführer (1934), febr. 1934 – febr 1936 chef för SS-Oberabschnitt Nordost i Königsberg, därefter Oberabschnitt Südost i Breslau, från 22.6.1941 HSSPF Russland-Mitte, nov. 1941 SS-Obergruppenführer, från 1942 Himmlers representant för „partisanbekämpning“ och från 21.6.1943 „chef för antipartisanförbanden“ på hela östfronten. 1944 ledde han förbanden som slog ner upproret i Warszawa. Som kronvittne för åklagaren i Nürnbergprocessen för insatsgrupperna (s.k. följeprocesserna i Nürnberg, fall IX) undgick han att bli utlämnad till Ryssland. I maj 1951 blev han av Münchens denazifieringsdomstol dömd 10 års arbetsläger, varvid straffet i praktiken motsvarade en husarrest, eftersom en femårig häktningstid drogs av från tiden. Det följde flera åtal och domar, vilka dock inte kunde verkställas då han dog 1972.

¹⁹ Arthur Nebe (1894-1945). 1936 chef för avdelningen kriminalpolis hos chefen för säkerhetspolisen och SD (Heydrich). 1937-1944 chef för rikskriminalpolismyndigheten, vilket från sept. 1939 blev integrerat som Amt V i det nybildade RSHA. Som SS-Gruppenführer var han från juni till nov. 1941 chef för Einsatzgruppe B i Vitryssland. 1944 var han invigd i det misslyckade attentatet mot Hitler och blev i januari 1945 gripen och i mars dömd till döden av folksdomstolen och avrättad i Berlin.

²⁰ Curt von Gottberg (1896-1945). SS-Brigadeführer (1942), okt 1940 – juli 1942 chef för häktningsavdelningen in SS-Hauptamt, 1942 SSPF i Weissruthenien (Minsk), juli 1943 SS-Gruppenführer, sept. 1943 generalkommissarie i Weissruthenien, juni 1944 SS-Obergruppenführer och HSSPF Russland-Mitte, begick efter gripandet genom brittiska trupper i slutet av maj självmord vid Flensburg.

²¹ Erwin von Witzleben (1881-1944). Generalfältmarskalk i Wehrmacht, en av de ledande männen i motståndsrörelsen, blev efter 20 juli 1944 gripen och den 8 aug. 1944 dömd till döden av folksdomstolen och samma dag avrättad i Berlin-Plötzensee.

²² Erich Hoepner (1886-1944). Generalöverste i Wehrmacht och likaså ledande medlem av motståndet bland officerarna mot Hitler, vilken delade samma öde som v. Witzleben.

²³ Gerd von Rundstedt (1875-1953). Generalfältmarskalk i Wehrmacht, 1941 överbefälhavare för armégrupp Syd (Ukraina), 1942-45 överbefälhavare för västfronten. Rundstedt visste om planerna mot Hitler, men inte velat stödja motståndsmännen. Efter den 20 juli var han t.o.m. ordförande för hedersdomstolen, vilken uteslöt generalerna som var med i attentatet från Wehrmacht.

systemet. I en fråga var vi dock helt eniga, att Himmler med sin maktpolitik, vilken slog sönder enigheten i det tyska folket, var den onde anden och förstöraren av fosterlandet. Så gick en tid med politiska konspirationer, under vilken jag genom mitt flitiga umgänge med von Beust mer och mer fick klart för mig, att man måste skapa helt nya politiska förutsättningar, om inte Tyskland skulle återfalla till den mörka medeltiden efter ett någorlunda framgångsrikt slut på kriget. Jag kunde även diskutera dessa frågor med gamla och förnuftiga SS-chefer, utan att de blev förrådda. Dock var det å andra sidan inte uteslutet att jag snart skulle hamna i ett koncentrationsläger på grund av Himmlers inställning till min person.

Eftersom jag fortsättningsvis förgäves väntade på en ny befattning, begav jag mig till München den 9 november 1942, för att där prata med Himmler personligen. Detta lyckades jag dock inte med, eftersom man den dagen väntade statsbesök av Laval²⁴ och Ciano²⁵. Den 10 december samma år blev jag sedan kallad till fältkommandoplatser i Östpreussen. Där fick jag tillfälle att föra ett längre samtal med honom, vilket dock var ganska ensidigt från hans sida. Det var åter samma gamla förebråelser, som han ansåg sig behöva ge mig, som vekhet, för mycket hänsynstagande, betänkligheter etc. Jag kunde svara att ett utpräglat sinne för rättvisa inte har något med vekhet att göra. Naturligtvis är det nu så att skrupelfria och fåfänga streber trängde sig fram i vår chefsgrupp. Himmler menade att jag skulle ta mig några av dem som förebilder, varpå jag tackade honom och frågade om han inte hade gjort mig till högre SS- och polischef, eftersom jag var en gammal partimedlem²⁶ och därigenom utgjorde en motvikt mot alla unga fåfänga och strebers. Himmler bekräftade detta, men beklagade samtidigt att han hade valt just mig efter dessa kriterier. Det var ett mycket otrevligt samtal. Jag sade sedan till honom, att han nu måste ge mig någon uppgift, eller, vilket jag skulle föredra, ställa mig till Wehrmachts förfogande. Vidare sade jag till honom, att jag i det fallet efter kriget skulle begära utträde ur SS, även om det skulle innebära att jag måste klara mig på en tredjedel av min nuvarande lön på den privata arbetsmarknaden, för att då äntligen kunna leva lyckligt med min familj. Detta uttalande från min sida var droppen för honom. Himmler blev mycket upprörd och menade, att detta skulle han i varje fall lyckas förhindra. Jag försökte svara, att jag ju först efter krigsslutet skulle avgå ur SS. Han tog i varje fall detta uttalande på stort allvar, menade att jag egentligen hörde till kategorin småborgare och pensionärer, vilket jag besvarade med att det ändå var bättre, än att tillhöra kategorin satraper och uppkomlingar. Detta avslutade samtalet. Himmler skickade bort mig med orden, att han på inga villkor skulle skicka mig till Wehrmacht, utan att han skulle använda mig i partisanbekämpningen i Ryssland och att jag skulle få närmare instruktioner senare.

I januari 1943 fick jag sedan ordern, att jag skulle anmäla mig för tjänstgöring den 1 februari hos chefen för partisanbekämpningsförbanden, SS-Obergruppenführer von dem Bach i Minsk. När jag kommit fram dit, märkte jag på uppträdandet hos min tidigare jämställda kamrat von dem Bach, i vilken riktning han hade blivit informerad av Reichsführer-SS. Bach förklarade för mig, att Reichsführern hade beordrat att jag skulle tjänstgöra som enkel soldat i främsta linjen i ett polisförband, dock med bibehållen

²⁴ Pierre Laval (1883-1945), fransk politiker, 1925-35 upprepade gånger minister, 1931-32, 1939-40 och 1942-44 ministerpresident; dömd till döden för kollaboration med Hitlers Tyskland och avrättad.

²⁵ Galeazzo Ciano, Conte di Cortellazzo (1903-1944), italiensk politiker, svärson till Mussolini, utrikesminister 1936-1943, röstade i "stora rådet" för Mussolinis avsättande. Denne lät efter sin befrielse gripa honom och i januari 1944 avrättas av en specialdomstol.

²⁶ Sporrenberg hade medlemsnummer 25585 i NSDAP och var som "gammal kämpe" bärare av "hederstecknet i guld för NSDAP".

uniform som SS-Gruppenführer i SS. Jag sade till honom att jag var införstådd med beslutet, så när som på bärandet av uniformen, och förklarade vidare, med hänsyn till hans uppträdande gentemot mig, att jag inte uppfattade beslutet som en bestraffning eller liknande, eftersom jag inte hade gjort något fel.

Hos 2. polisregementet fick jag sedan igenom att jag under insatsen fick bära en polisunderofficers uniform. Detta var synnerligen nödvändigt, eftersom jag i den uppseendeväckande uniformen för en SS-Gruppenführer genast hade blivit måltavla för fienden. Kanske var det just vad Himmler ville åstadkomma.

Det var ett mycket svårt busk-, skogs- och träskkrig. Mellan Orscha och Witebsk blev vi plötsligt inkastade i en lucka i frontlinjen. Sedan var bataljonen, vilken jag tillhörde, inringad i fem dygn. Efter att bataljonschefen hade stupat och de övriga officerarna även hade fallit ifrån genom sårskador, bad mannarna mig att ta över ledningen. Detta gjorde jag och det lyckades oss att efter ytterligare svåra förluster slå oss fram till de egna linjerna. Som jag senare fick veta, försökte von dem Bach göra mynt av detta för egen del, trots att han var långt ifrån själva händelsen.

Efter att det hade gått cirka ett halvår och fronten [förblev] lugn, försökte jag få ett nytt beslut om min framtida uppgift. Jag ansökte om permission på grund av akuta familjeskäl, vilken även beviljades. Jag hade knappt hunnit vara hemma en dag, när jag blev kallad till fältkommandoplatsen av Himmler. Där ansåg han sig behöva göra nya förebråelser, avseende det faktum att jag inte hade sökt permissionen direkt hos honom. Jag uppfattade hela åtgärden som ett trakasserier från hans sida, och jag kunde bevisa för honom att permissionen var befogad på grund av bombskador i kategori C och att min fru var svårt sjuk. Avseende min frus sjukdom sade han i vänlig ton, att jag borde göra mig av med henne, för att äntligen bli friare och bli av med vissa depressioner. På vilket sätt han menade "göra sig av med", om det syftade på skilsmässa eller på annat sätt, vet jag inte, men jag svarade, att barnen så länge som möjligt skulle ha kvar sin mor, och att jag även i övrigt uteslöt att skiljas från min fru, hur illa det än var. Himmler bytte samtalsämne och sade att han nu hade en lämplig befattning för mig, nämligen som SS- och polischef i Lublin. När jag såg illa berörd ut, lade han till: "Nej, nej, ni kommer inte att ha något att göra med judarna i Lublin, det ansvaret ligger stadigt i händerna på Globocnik²⁷. Hans uppdrag kommer hur som helst att vara slutfört i slutet av året. Er uppgift kommer i huvudsak att vara att ta hand om de inflyttade tyskarna i hela distriktet Lublin." Han höll sedan ett längre föredrag, varvid han även uttalade kravet att hela distriktet Lublin skall vara germaniserat innan årets slut 1944. Jag tänkte för mig själv "äter en av de typiskt Himmlerska utopierna". Jag frågade honom vart alla polacker skulle ta vägen, eftersom de inte får flytta västerut, vilket han besvarade på följande sätt: "Till det polska Ukraina." Jag sade honom, att fronten snart skulle ha hunnit dit, vilket fick honom att komma in på ett nytt ämne, då han sade att jag måste inleda byggandet av en försvarslinje längs Bug, vid den tidigare gränsen från 1941 mellan Tyskland och Ryssland. Därefter uttalade han

²⁷ Odilo Globocnik (1904-1945). Från 1922 aktiv i högerextrema kretsar i Österrike, med flera straffdomar. Efter Österrikes "Anschluss" Gauleiter i Wien, men avsattes redan i början av 1939 på grund av korruption. Efter Polens erövring i nov. 1939 som brigadeförare utsedd till SS- och polischef i Lublin. G. etablerade där förintelselägren inom "Aktion Reinhard" (Belzec, Sobibor, Majdanek och Treblinka) och blev - direkt underställd Himmler - nyckelperson i SS jedeförintelseprogram. Hans lägesrapporter visar med vilken brutal envishet han genomdrev Himmlers order. Genom "Aktion Reinhard", under vilken närmare tre miljoner judar mördades, hamnade stora världen i händerna på SS genom utnyttjandet av judarna som slavarbetare och beslagtagnandet av värdesaker från de mördade - enligt G.s slutrapport till Himmler runt 179 miljoner riksmark. Då G. och hans hejdukar försett sig själva i stor omfattning, blev han under hösten 1943 förflyttad till Triest, hans fördelseort, för att där tjänstgöra som HSSPF vid Adriatiska kusten. Efter kapitulationen lyckades han att ta sig till Kärnten, men han blev där upplöskad av en brittisk patrull. Vid gripandet begick han självmord.

även att jag måste skapa ett gott förhållande till guvernören Dr. Wendler²⁸, vilket tydligen saknades för tillfället.

Till mina nedteckningar beträffande tiden i Östpreussen, så måste följande läggas till: Chefen för säkerhetspolisen i Östpreussen drev ett eget läger i Soldau. Ett liknande, dock av mycket mindre storlek, fanns i närheten av Insterburg. Gauleitern och överpresidenten Koch²⁹ påtalade en dag för mig, att det inte gick rätt till i dessa läger. Han hade själv försökt, att där genomföra en inspektion, men hade inte blivit insläppt. Jag tog genast itu med saken och gick utan speciellt tillstånd från B.d.S.³⁰ in i lägret i Soldau. Förhållandena motsvarade ungefär beskrivningen från Gauleiter Koch. Chefen för lägret, en Hauptsturmführer, gav jag order att genast åtgärda de värsta bristerna, därefter avlade jag en rapport till Gauleitern och vi uppsökte tillsammans det lilla lägret vid Insterburg. Även här var förhållandena dåliga. Gauleitern bokade in sig hos Himmler och avlade en rapport, vilken hade till följd, att båda läger upplöstes och efter att mitt yttrande hade inhämtats, B.d.S. måste avgå från sin befattning, lägerchefen fick ett års fängelse och personalen från lägret i Insterburg blev förflyttade till en straffbataljon. Detta snabba beslut från Himmlers sida hade inte varit att vänta, om han inte hade varit medveten om, att Koch i annat fall skulle ha fört fram informationen till Hitler via Hermann Göring. Heydrich yttrade kort därefter i sin inre krets, att man måste se upp med mig.

Med spänning och blandade känslor åkte jag så till Lublin³¹. Det var överenskommet att jag inledningsvis skulle bekanta mig med distriktet, för att därefter påbörja semestern som jag var berättigad till. Detta var ungefär i augusti 1943. Den hittillsvarande ansvarige SSPF var SS-Gruppenführer och generallöjtnanten i polisen Globocnik. Globocnik hörde inte till den gamla ledarkadern inom SS utan hade varit Gauleiter i Wien under en tid, men blev där på grund av påstådda skumraskaffärer avsatt. I Berlin hade jag endast mött honom en gång som hastigast, men sedan dess hört mycket om honom och speciellt om hans verksamhet i öst. I varje fall hade jag klart för mig, att jag inte skulle kunna skapa ett gott samarbete med honom och att överlämningen säkerligen skulle vara en svår angelägenhet. Det som jag hade förväntat mig, inträffade också, och även i större omfattning än väntat. Redan vid min ankomst träffade jag på en mur av misstroende och tigande. Jag fick i alla fall intrycket att det hade hänt väldigt mycket i Globocniks omgivning under de senaste åren och att det även fortsättningsvis skulle hända mycket, för som han förklarade för mig, så var arbetet som SSPF förutom problemet med tyska invandrare endast en bisak, i förhållande till hans övriga uppdrag. Jag bad honom om att avgränsa sina uppgifter som SSPF i Lublin från sina övriga uppdrag. Detta lovade han att

²⁸ Dr. Richard Wendler, Himmlers svärson, var den siste tyske chefen för civilförvaltningen i distriktet Lublin (sedan sommaren 1943). Dessa distriktschefer hade sedan mitten av 1940 titeln "guvernör".

²⁹ Erich Koch (1896-1986), Gauleiter och preussisk överpresident i Östpreussen, rikskommissarie i Ukraina 1941-44. Förde ett självgott och brutalt härskarliv, och visade sig i Ukraina som en brutal verkställare av NS-förintelseprogrammet. Efter Östpreussens fall, där han hade organiserat hemvärdet, gömde han sig i västra Tyskland, där han först 1949 upptäcktes som jordbruksarbetare i närheten av Hamburg. Han blev utlämnad till Polen, där han åtalades för mordet på 40000 polacker, varvid hans brott i Ukraina blev förbigångna. Han blev 1959 dömd till döden i Warszawa, men straffet omvandlades, eftersom K. nu inte ansågs vara tillräknelig, till livstids fängelse. Han dog 1986 i fängelset i Barczewo.

³⁰ Befälhavaren för säkerhetspolisen (och för SD i SS).

³¹ Himmler till Sporrenberg, 9.7.1943: "Käre Sporrenberg! Führern har utnämnt er till generallöjtnant i polisen. Samtidigt utnämner jag er till SS- och polischef i Lublin. Tjänsten påbörjas med inskolning enligt muntlig order på tisdag, den 13.7.1943." BDC, SS-Personal(haupt)amt, Akte Sporrenberg.

göra. I hans hus, från vilket han även skötte sina tjänsteuppdrag, var det en ständig trafik av in- och utpasserande personer, vilka var okända för mig och ofta försvann in i ett annat rum med honom för att diskutera speciella frågor. Som jag kände och upplevde det, var min närvaro mycket besvärande och ovälkommen, och han bad mig om att åka och inspektera det tyska inflyttningsområdet i Zamoc. Han skickade med en vägvisare med lokalkännedom, vilken var skicklig på att dra ut det hela på tiden i åtta dygn. Trots detta var det intressant för mig, att titta på inflyttningsområdet och jag fick genast klart för mig, att här måste man rätta till många misstag, för att de tyska invandrarna från Banat och från Svarta havsområdet inte skulle gå under. Det var dock till en början en ytlig analys av situationen.

När jag återkom till Lublin, så hade han fortfarande inte infriat sitt löfte och förberett en tjänstgöringsplan för mig som SSPF. Han följde inte heller i andra avseenden sina gjorda åtaganden, vilket medförde en ohållbar situation, eftersom det nu fanns två SSPF med samma tjänstegrad i Lublin. Det utvecklades snart även två läger, nämligen ett för Globocnik och ett för Sporrenberg. På min sida fanns numera guvernören³² och ordningspolisen samt några av personalen i staben. På Globocniks sida fanns säkerhetspolisen, chefen för koncentrationslägret och de många anonyma SS-enheterna i och kring Lublin. I varje fall blev situationen outhärdlig för mig. Globocnik verkade inte störd av detta. Förhållandet mellan honom och mig hade nu utvecklats så långt, att vi endast kommunicerade via brev och inte tilltalade varandra. Jag bad då guvernören att rapportera detta för Reichsführern och själv tog jag, som redan nämnts, ut den resterande semestern. Under tiden hade det uppstått en svår konflikt mellan guvernören och Globocnik, och den förstnämnda skickade ett telegram till Reichsführern och begärde att denne skulle åtgärda situationen. Himmler skickade som sin representant för att reda upp situationen på plats, SS-Obergruppenführer och generalen i polisen von dem Bach. Det ledde till följande provisoriska lösning:

Samtliga uppgifter som SS-Gruppenführer Globocnik hade haft under de senaste åren bredvid sin uppgift som SSPF Lublin, fortsatte att vara hans oinskränkta ansvar. En geografisk separation av dessa två funktioner skulle dock genast genomföras. Gruppenführer Sporrenberg påbörjar sin tjänst som SSPF efter återvändandet från semestern och blir den 15 november slutgiltigt installerad i denna befattning. Gruppenführer Globocnik har uppgiften att avveckla sin del i befattningen senast till den 31 december 1943.

Efter min återkomst från semestern hade situationen följaktligen klarnat något., d.v.s. den under Globocnik så stora apparaten för SSPF Lublin hade krympt till en liten funktion. Jag var ändå nöjd med detta, att Globocnik hade tagit med sig alla skumma verksamheter, vilka jag ändå inte hade någon insikt i. Jag började alltså från början och ägnade mig mest åt säkerhetssituationen i distriktet, vilken just då var väldigt eftersatt. Det måste även nämnas, att distriktet Lublin även under fredstiden under polsk regering hade varit ett oroligt område. Distriktet var det enda som hade en kommunistisk delegat i Sejm (parlamentet) och den polska regeringen var ofta tvungen att skicka stora militära förband till området. På grund av det kontinuerliga tyska tillbakadragandet i öst ökade ständigt partisanverksamheten i området. Jag kunde knappt hålla ordning och lugn i området med de polisförband som stod till mitt förfogande. Lyckligtvis var dock de enskilda partisanförbanden inte överens inbördes. Det fanns några som inte kämpade mot Wehrmacht och polisen. Det fick även vara ifred från vår sida. Det var grupperingar som tillhörde extremhögern. Sedan fanns det några, vilka inte bekämpade Wehrmacht, men

³² Dr. Richard Wendler.

väl polisen, SS och övriga tyskar. Sedan fanns det grupper som bekämpade allt tyskt. Det var inte längre möjligt att genomföra hämndaktioner på grund av deras våldsamma överfall och mord på tyskar. Inte ens efter mordet på generallöjtnant Renner, chefen för en bevakningsdivision, och tre av hans följeslagare, genomfördes några hämndåtgärder eller pålades befolkningen några restriktioner. Först flera månader senare utfärdade generalguvernören³³ en ståndrättsförordning, varvid uppgiften att upprätta ståndrätter pålades säkerhetspolisen. Men inte heller denna åtgärd hjälpte, och när detta vapen sattes in för intensivt, som i Warszawa, blev det lätt trubbigt.

I distriktet Lublin var det helt meningslöst, att genomföra denna förordning, eftersom det i de stora skogarna hade bildats partisanförband på 3-4000 man, dock till största delen ryssar. Den största delen av den polska befolkningen fick dock betänkligheter på grund av denna utveckling och visade sig åter lojal mot regeringen. Beväpnade högergrupper deltog i kampen, för att fördriva de ryska frontgrupperna.

För mig stod det klart att dessa ryska räder inte var något annat än rekognoscering för den senare väntade Röda arméns invasion. Det bekräftades även ett halvt år senare. Jag själv och även den under tiden tillkomne nye chefen för säkerhetspolisen³⁴ trodde att vi borde förhandla med vissa polska högergrupper, för att skapa förutsättningar för bättre relationer. Tyvärr kunde ingen av sidorna göra några politiska eftergifter, eftersom varken vi eller motparten hade några befogenheter till detta. Även i kretsar i Warszawa skapade jag kontakter via godsdirektören von Pannwitz. Även här fanns viljan på båda sidor, men utan resultat, eftersom ingen av sidorna kunde göra några eftergifter.

Med dessa angelägenheter och med det svåra inflyttningsproblemet var jag till en början fullt upptagen. Därtill kom även ansvaret för över 15 SS- och polisstödjepunkter. Detta var stora jordbruksgods, vilka låg utspridda i terrängen, endast svagt skyddade, men trots detta var avgörande för försörjningen av trupperna som befann sig i landet.

Under denna tid varken hörde eller såg jag något av Globocnik och hans stab, tills jag fick meddelande om att han hade blivit förflyttad till Triest³⁵, redan hade avrest och tagit med sig en del av sin personal. I judelägren och koncentrationslägret Maidanek hade han efterlämnat påbudet, att varken jag eller guvernören hade tillträde. Trots detta förskaffade jag mig en dag tillträde till Maidanek. Jag lät kommandanten veta, att jag gjorde denna inspektion på uppdrag av Reichsführern, trots att det inte stämde. Lägret var större och mer omfattande än jag hade kunnat se utifrån. Det var omöjligt att ta sig runt alla barackfält till fots, tidvis var vi tvungna att använda oss av en bil. Hela lägret kunde svälja cirka 30 000 man, men det innehöll vid denna tidpunkt endast 10 000 man.

Underbeläggningen berodde på att påfyllningen från riket hade uteblivit på sista tiden, på grund av arbetskraftsbristen inom industrin, förutom transporterna av sjuka och gamla, som skulle vårdas där. Hela barackläger stod tomma och outnyttjade. Trots detta höll man på att förbereda en utbyggnad och byggledningen arbetade flitigt på att verkställa denna. I varje fall fanns byggmaterialet färdigt på platsen och i byggkontoret fick jag sedan veta, att Globocnik hade planerat att utöka lägret till en kapacitet för 80 000 människor, för att bygga en ny stad i Lublin.

Köket var väl tilltaget. Ingen klagade över förplägnaden. Det fanns mycket potatis och grönsaker, eftersom lägret hade en egen gård med aktivt jordbruk, och förövrigt Lublin är ett jordbruksdistrikt. Inte heller här fanns det något att anmärka på hygien och tillståndet i barackerna. Det enda som störde var det ogynnsamma läget, decimeterdjup

³³ Dr. Hans Frank

³⁴ SS-Obersturmbannführer Dr. Karl Pütz.

³⁵ Globocnik blev den 19.9.1943, alltså strax innan Italiens avfall från axelmakterna, utnämnd till HSSPF vid Adriatiska kusten.

sand och ingen skugga. I utkanten av lägret, på södra sidan, men inte utanför, stod det så kallade krematoriet med sina brännugnar, vilka man såg tydligt på långt håll på grund av den överdimensionerade skorstenen. Krematoriet var fortfarande under uppbyggnad, d.v.s. egentligen under ombyggnad. Det skall enligt uppgift redan en gång ha varit i drift i mindre skala, men sedan slutat fungera och därför nu under ombyggnad. Jag lade märke till, att det inte fanns något större hemlighetsmakeri kring detta. En polsk murarfirma höll på att bygga väggarna från både in- och utsidan och tydligen genomföra utbyggnader. Personal från ett tyskt företag med en ingenjör i spetsen höll på med att sätta upp kittlar och borranläggningar. I övrigt fanns det inget att se där. Jag frågade kommandanten, om det stämde med gaskamrarna. Det förnekade han och visade mig sedan den bredvid förråden några avlusningsanläggningar och menade att de nog hade misstagits för detta. Jag var tvungen att nöja mig med detta. Därefter inspekterade jag även ett speciellt inhägnat område för svårt sårade ryska krigsfångar. Detta läger hade Globocnik på order av Himmler byggt ut till ett mönsterläger och det visades speciellt gärna upp för besök från utländska missioner. Mellan barackerna fanns det gröna områden med blommor och vägarna var inklädda med björkstammar. Barackerna själva var inte annorlunda än de övriga. Det fanns dock inga våningssängar, vilket inte skulle ha fungerat, eftersom de flesta invånarna saknade någon kroppsdell. Det fanns även svårt sjuka bland dem. En del av fångarna byggde leksaker, vilket det redan fanns en hel utställning om. Andra spelade schack eller läste böcker. I övrigt gjorde alla invånarna intryck av att vara sjuka och lidande. Därefter fortsatte vi till kvinnolägret. Där lade jag först märke till att en del av övervakarna bar piskor. Jag frågade lägerkommendanten vad som var anledningen till denna frånstående anblick, varvid han förklarade att det hade varit tillåtet fram till igår. Jag sade till honom att det var ett svineri, att han inte hade förbjudit det fram till nu, vilket han då genast gjorde. Kvinnolägret var i förhållande till de övriga delarna av lägret starkt överbefolkat. Jag sade till kommandanten att han måste omfördela angränsande baracker till kvinnorna, eftersom han hade tomma baracker på alla sidor att ta till. Han lovade att göra detta. Om han verkligen gjorde det, vet jag inte. Tvätteriet och mangelboden i kvinnornas läger var generöst tilltaget och modernt inrett med maskiner. Den kvinnliga övervakaren för denna inrättning gjorde ett dåligt intryck på mig. I samtal med henne fick jag veta att hon hade arbetat i en bar i Köln innan och hade inkallats till denna tjänstgöring. Då jag fick intrycket att hennes handleder var lika snabba som hennes käft, så beordrade jag att hon skulle efter ett par dagar blev utbytt och hemskickad. Därmed var inspektionen avslutad.

I kommandantskontoret visade mig kommandanten ordern, vilken på det strängaste förbjöd egenmäktigt våld mot internerna. Kommendanten frågade mig, hur han skulle förhålla sig, om det inte gick att undvika våld mot internerna. Jag förklarade att han och all hans personal måste strängt följa denna instruktion. Jag påpekade vidare för honom att hans tyska förmän ("capos") måste hållas under bättre uppsikt. Jag hade nämligen lagt märke till att dessa capos, i huvudsak yrkes- och tunga brottslingar från Tyskland, var väldigt våldsamma mot de övriga fångarna, för att vinna poäng i ögonen på sina vakter. Jag framlade frågan för kommandanten, vad som händer med fångar som grips under ett flyktt försök eller efter en genomförd flykt. Han förklarade för mig, och detta kunde han belägga med skriftliga dokument, att han i sådana fall hade rätt att hänga dem framför de samlade lägerfångarna. Jag sade till honom att jag ifrågasatte denna märkliga rättsskipning. Chefen för säkerhetspolisen fick av mig följande dag uppdraget att inhämta rättsläget från RSHA i denna fråga, eftersom samvetslösa lägerchefer skulle kunna ställa till stor skada med detta fribrev att döda. Som jag kommer ihåg det, kom det sedan snabbt en ändring i denna fråga. Detta var min första inspektion av Maidanek. Den ovannämnde

kommendanten blev kort tid senare på grund av påstådda bedrägerier gripen och skickad till Oranienburg.

Vid ett annat tillfälle gällde mitt andra besök fångkomplexet i Lublin. Denna borg var ungefär lika stor som Akershus i Oslo. Den hade den nackdelen, att den förutom en stor tysk avdelning även var polskt stadsfångelse. Därigenom uppstod en kraftig överbeläggning. Det väckte min uppmärksamhet, att det i den polska avdelningen fanns många ungdomar i åldrarna 12, 13 och 14 år. Den polske fångvaktaren förklarade att det rörde sig om unga stråtrövare. I varje fall var överbeläggningen i cellerna överväldigande och krävde omedelbara åtgärder. Chefen för borgen var SS-Obersturmführer Domnik, en lugn och pålitlig man från Östpreussen, vilken talade flytande polska och redan i sitt civila liv hade varit juridiskt ombud. Han löste sin svåra uppgift med stor skicklighet, vilket även ingav respekt och uppskattning hos polackerna. I syfte att sysselsätta så många som möjligt utanför murarna, hade han startat en gris-, angora- och sidenlarvhållning. De polska politiska fångarna fick hjälp av polska sjuksystrar från Röda korset som hade fritt tillträde. Därvid såg jag att det delades ut hela vagnslaster med gåvor i form av paket. Men även de övriga fångarna fick dagligen hundratals paket utdelade till sig. Kontrollen av dessa var inte alltför sträng. Var femte paket öppnades som stickprov. Nästan alla innehöll vitt bröd med inbakad skinka. Som jag nämnde inledningsvis, var distriktet Lublin ett jordbruksområde och ett överskottsområde. Jag har aldrig hört några klagomål om misshandel av fångar eller andra grymheter i borgen. Att allting gick lugnt och korrekt till, var nog mest tack vare kommendantens personliga insatser.

Mitt tredje besök gällde D.A.W. (Deutsche Ausrüstungswerke= tyska utrustningsfabrikerna), Lublin, Lindenstrasse. Detta företag lydde för närvarande under Globocniks stab, vilket innebar att jag av honom inhämtade tillstånd för besöket. Han såg till att en speciell officer blev värd för besöket. Det minskade mitt intresse avsevärt, eftersom jag nu fick se en tillrättalagd bild av verkligheten. D.A.W. var en fabrik som endast sysselsatte judar. Det kan ha varit 800 eller 1 000, jag kan inte idag komma ihåg exaktare siffror. I huvudsak handlade det om tillverkning av trävaror, och detta med hjälp av de modernaste redskapen och maskinerna. Förutom detta fanns: skrädderi, skomakeri, sadelmakeri och tryckeri. I kontoret, vilket bestod av en ekonomiavdelning, en konstruktionsavdelning, en löneavdelning samt en reparationsadministrationsavdelning, fanns endast judisk personal. De hygieniska inrättningarna var i bra skick, medan sovsalarna var överbelagda. Ett marketenteri, vilket likaså var bemannad av judar, erbjöd saker som tandkräm, skokräm, borstar, kammar, cigaretter och tändstickor samt Seltersvatten och läsk. Bevakningspersonalen bestod, så vitt jag kunde se, av ukrainare. Dessa stod dock endast vid lägrets yttre avgränsning, medan man kunde röra sig fritt inne i lägret, om det krävdes på grund av arbetet i fabriken. Allting gick lugnt till, varvid man måste komma ihåg att fabriken vid min ankomst till Lublin hade varit i drift i denna form under nästan fyra år. Detta var mina intryck av lägret Lindenstrasse.

Nu följde ett annat inspektionsbesök, även detta endast med tillstånd av Globocnik. Denna gång rörde det sig om den s.k. "Osti" (=Öst-Industri). Fabriken sysselsatte cirka 3 till 4 000 judar. Där tillverkades borstar av alla slag, skor med träsula och andra småsaker. Globocnik utgjorde någon form av generaldirektör för fabriken. Eftersom hela fabriken var så olönsam som möjligt, hade Globocnik försökt att tillverka flygplansdelar, men han fick endast tillstånd att ta hand om flygplansskrot och försöka återställa det till användbara flygplan, men det saknades maskiner för att göra detta. Därför såg man direkt att denna fabrik inte var i ordning. Lägret befann sig på den gamla före detta flygplatsen i Lublin. Globocniks specialstab var också grupperad i en byggnad på den gamla

flygplatsen. Hans ställföreträdare var SS-Sturmbannführer Wirth³⁶, vilken samtidigt var lägrets kommandant. Denne jätte till man presenterade sig för mig med en lång ridpiska i handen. Jag sade till honom att även om jag inte hade orderrätt över honom, så avråder jag honom från att uppträda på detta sätt, eftersom han ser ut som en karikatyr. Själva lägret var ganska utspritt. Arbetsbarackerna och hallarna låg så långt från varandra att det påverkade produktionen och krävdes för många transporter. Man arbetade i två skift om fyra timmar. Förläggninglägret låg för sig, barackerna var stora och rymliga, varje person hade tillräckligt med plats. Det fanns hemtrevliga vrår och kloka lösningar avseende inredningen av barackerna. En speciell barack med små rum hade inretts för unga gifta par. Det fanns även en barack för speciella ändamål, såsom bröllop och andra fester, samt en scen i det fria och en liten sportplats. Dessutom fanns det en musikkår. Det fanns även en lasaretsbarack, vilken var bemannad med judiska läkare, tandläkare och sjuksystrar. Det fanns endast några få sjuka. Innan besöket var över, lyckades jag få till ett samtal med en av de judiska läkarna, utan att Wirth var inblandad. Jag frågade honom om han snabbt kunde beskriva situationen i lägret. Han sade då ungefär följande:

Trots att det fanns många lättnader och speciella förmåner i lägret som kommandanten hade infört, så var han ändå grym och oberäknelig mot sina underlydande. Jag sade att det räckte som information för mig, att han skulle lägga allt på minnet och att jag skulle höra av mig igen. Till slut gav jag Wirth det kamratliga rådet, eftersom jag inte var hans överordnade, att han i fortsättningen måste behandla sina fångar lika och korrekt, och att han måste utbilda sina underlydande till att göra detsamma. Jag frågade honom även var Globocnik befann sig. Han sade att han var i Trieste, men att han snart skulle komma tillbaka till Lublin för att upplösa sin stab. Han, Wirth och hans personal skulle sedan också lämna Lublin. Globocnik hade fått ett nytt stort uppdrag av Reichsführern och var nu ytterst ansvarig för judefrågor i hela Europa³⁷. Jag sade till honom att jag inte skulle vilja ha detta uppdrag till skänks och gick sedan.

Det måste ha varit i slutet av oktober 1943, när jag plötsligt blev kallad till den högre SS- och polischefen i Krakow³⁸. Det verkade vara en mycket akut angelägenhet, för jag fick tillstånd att använda en Fieseler Storch för dit- och hemresan, eftersom det råkade vara bra flygväder. Förutom mig var även kallade befälhavaren för säkerhetspolisen SS-Oberführer Dr. Bierkamp³⁹. Obergruppenführer Krüger visade oss en skrivelse från Reichsführern Himmler, vilket hade ungefär följande innehåll:

”Judeproblemet i distriktet Lublin har utvecklats till en enorm hotbild. Detta tillstånd måste nu få ett slut. Genomförandet av den slutliga lösningen har jag uppdragit åt SS-Gruppenführer Globotcniks kontor. HSSPF och SSPF Lublin ombedes att understödja Globotcnik med alla till buds stående medel i denna uppgift.”

³⁶ Christian Wirth, ”en veteran från dödshjälpsprogrammet” (Hilberg), var Globotcniks ”högra hand” under genomförandet av ”Aktion Reinhard”.

³⁷ Här åsyftas ”aktion Reinhard”.

³⁸ HSSPF Ost i Krakow, vid ”Generalguvernören” dr. Franks stab, var från oktober 1939 till november 1943 SS-Obergruppenführer Friedrich-Wilhelm Krüger (1894-1945), vilken sedan 1942 även var statssekreterare för säkerhetstjänsten. Begick självmord efter kapitulationen. Efterträdaren som HSSPF i Krakow var Wilhelm Koppe (1896-1975), vilken tidigare varit HSSPF Warthe. Där hade han upprättat förintelseläget Kulm/Chelmno. Koppe lyckades att försvinna med falska papper efter kapitulationen; först 1961 blev han avslöjad. Rättegångarna mot honom ledde dock inte till någon dom, eftersom Koppe blev bedömd som icke tillräknelig.

³⁹ Walther Bierkamp (född 1901) var sedan juli 1942 befälhavare för säkerhetspolisen och SD i Krakow. Innan dess var han – som efterträdare till Otto Ohlendorf – sedan juli 1942 chef för SD-insatsgruppen D, vilken mördade i armégrupp Syds kölvatten i Sydukraina och på Krim.

Obergruppenführer Krüger frågade nu oss, vilka hot som avsågs och om någon av oss hade informerat Reichsführern i denna riktning. Jag kunde svara att jag inte såg något hot på grund av judarnas existens i distriktet Lublin och därför inte heller kunde ha rapporterat någonting i denna riktning, förutom att min tjänsteväg går via HSSPF. Befälhavaren för säkerhetspolisen nekade likaså, men sade att han skulle kontrollera med sina handläggare och med chefen för säkerhetspolisen i Lublin. Vi tre var eniga om att verkställandet av dessa åtgärder var helt fel och skulle tillfoga Tyskland stor skada. Jag gick sedan med befälhavaren för säkerhetstjänsten till hans kontor för att fråga ut hans handläggare och för att tala med chefen för säkerhetspolisen i Lublin via telefon. Alla förnekade att de skulle ha rapporterat något. Vi kom sedan tillbaka till att prata om världsläget och tog beslutet, att återvända till Krüger och be honom att kontakta Reichsführern och beskriva situationen på rätt sätt. Jag gav sedan Krüger förslaget att genast omflytta en del av judarna från distriktet Lublin till distrikten Radom och Krakow. Krüger tog emot förslaget och redan efter ett par dagar blev cirka 1000 judar flyttade till rustningsindustrierna i Radom och Krakow. Krüger lovade även att ta kontakt med Himmler. När jag efter ett par dagar åter talade med Krüger på telefon, så sade han att Himmler förblev obeveklig. Kort därefter rapporterade chefen för säkerhetspolisen till mig, att han hade fått reda på att ett antal SS-officerare och mannar hade anlänt till Maidanek från Auschwitz. Flera var att vänta. Därefter hade en Obersturmbannführer från Berlin, vars namn var okänt, anlänt till Globotniks kontor hos Sturmbannführer Wirth. Vidare rapporterade han att man med stor iver grävde luftskyddsdiken runt lägren. För att kontrollera det sistnämnda, flög jag över lägren med en Fieseler Storch och kunde konstatera att det stämde. Sedan hände inget på flera dagar.

Den måste ha varit 4 eller 5 november, när jag fick ett telefax, att samma dag enheter från polisen och Waffen-SS skulle anlända till Lublin. Vi fick uppgiften att ordna kvarter. Ingen skulle tillåtas att lämna dessa. Därefter anlände enheterna, i slumpmässig marschordning. Det framgick att det var många splittrade enheter, speciellt ur Waffen-SS, som hade satts ihop för denna uppgift. Trupperna kom från Warszawa, Posen, Reichshof och övriga Polen, förutom Lublin. Det stod vidare i telefaxet att Reichsführern beordrade SSPF Lublin att använda dessa trupper som avspärning inom ramen för ett specialuppdrag åt Globotniks kontor. På kvällen hade alla trupper anlänt och intagit viloläge i sina kvarter. Under tiden kom Sturmbannführer Wirth till mig, visade mig sina fullmakter, sin uppgift och sina order. Jag frågade honom varför Globotnik inte själv hade kommit till Lublin. Wirth förklarade, att han nu hade större uppgifter, han hade även låtit göra Warszawa och Bialystock genom ombud. Han gav mig sedan några av honom designade planer och skisser över lägren och bad mig att se till att ha avspärningarna på plats till klockan 5 följande morgon.

Kort därefter kom chefen för säkerhetspolisen till mig och sade, att han hade fått reda på, att det fanns några hundra polska krigsfångar bland judarna. Jag sade att detta kunde vara ett skäl att fördröja aktionen, om inte helt avblåsa den, och jag ringde till Krakow.

Obergruppenführer Krüger hade invändningar, att fortfarande nu vidta några åtgärder, eftersom det redan var för sent. Jag bad honom, för att inte förlora någon tid, att jag skulle kunna ta direkt kontakt med Reichsführern. Det gick han med på. Jag skickade genast ett ilmeddelande till Himmler, med en anhållan om att den nämnda aktionen i Lublin skulle skjutas upp, eftersom det fanns hundratals polska krigsfångar i lägren, vilka stod under Genève-konventionens beskydd. Svaret kom oväntat snabbt tillbaka. Det löd ungefär enligt följande:

”På order av Reichsführern skall samtliga utan undantag delta i aktionen. Reichsführern ber er att inte komma med fler invändningar.

Undertecknat Grothmann⁴⁰.”

Nu kunde jag inte längre stoppa händelseutvecklingen. Eftersom det redan hade hunnit bli klockan 1 på natten, sammankallade jag cheferna för avspärningstrupperna till klockan 3. Jag beskrev kort läget för dem och uppmanade dem att tala om för sina underofficerare och manskapet att de skulle sköta sig korrekt och att varje form av övergrepp skulle strängt bestraffas. Vidare skulle trupperna endast lösa en enda uppgift, avspärningen, och inte något annat. Därefter utdelade jag en kortfattad skriftlig order och en skiss för deras uppdrag. Klockan 5 gick jag till mitt kontor. Via chefen för säkerhetspolisen begärde jag löpande information om aktionens förlopp, speciellt avseende specialkommandot från Auschwitz förehavanden. Inget speciellt rapporterades fram till lunch. Därefter återvände de första avspärningsförbanden efter fullgjort uppdrag till sina förläggningar. Under den tidiga eftermiddagen var hela aktionen avslutad. Följande dag fortsatte aktionen i läget Poniatowa, 40 kilometer utanför Lublin. Detta läger var en stor och förgrenad anläggning. Där tillverkades uniformer och utrustningspersedlar. Genom aktionen uppstod inte endast en förlust på flera miljoner, utan även krigföringen blev avsevärt påverkad av det plötsliga produktionsbortfallet. Dessa argument hade dock även Obergruppenführer Krüger framlagt för Himmler innan aktionen.

Även denna aktion var slutförd vid lunchtid. Avspärningsförbanden åkte därifrån tillbaka till sina ordinarie grupperingsplatser. Himmler hade fått sin vilja igenom, att distriktet Lublin hade blivit fritt från judar. Kring 2000 judar, fördelade på flygplatserna Zamoc, Biala Podlaska och Lubartow, hade glömts bort av Globotcniks kontor. Dessa blev senare, på min order, i juli under evakueringen av Lublin frisläppta genom flygplatschefernas försorg. Tre judar, bröderna Domp, i den ortopediska verkstaden i mitt sjukhus, lät jag likaså i hemlighet bli frisläppta några dagar efter aktionen. Dessa greps heller aldrig senare. Vidare hade man glömt flertalet små arbetskommandon ute i samhället. Jag uppskattar att detta var minst 1000 personer. Det berodde nog på att Globotcniks kontor inte gav några uppdrag till polisen, varken ordningspolisen eller säkerhetspolisen, och dessa var även negativa till aktionen. Uppskattningsvis blev under dessa båda dagar 14000 av 18000 judar dödade, medan 4000 kom undan på det ovan beskrivna sättet.

Det exakta antalet döda räknades av kommandona från Auschwitz och Globotcniks kontor. Jag fick aldrig något meddelande eller någon rapport om detta. Jag fick dock veta att 200 judiska kvinnor kvarhölls i Maidanek för att sortera kläder och värdesaker. Senare skulle dessa kvinnor flyttas till Auschwitz. Jag fick senare se en rapport att alla kvinnor kom undan under järnvägstransporten, eftersom den endast bevakades av fyra vakter. Avslutningsvis kan man även säga, att med denna aktion satte Globocnik ett slutligt minnesmärke efter sina fyra år i Polen, för det kan bara ha varit han, vilken hade informerat Reichsführern om ”det stora hotet från judarna i distriktet Lublin”. Globocnik visste, att han var tvungen att upplösa sitt kontor i Lublin vid årsslutet. Nu låg det mycket nära till hands, att han måste lämna över lägren till SSPF i området. Det ville Globocnik under alla omständigheter förhindra. Det var känt att han ständigt hade Himmlers öra, utan att följa tjänstevägen fick han igenom allt. Från Lublin hade han en direktlinje till Himmlers fältstabsplats. Det ligger även nära till hands att tro, att Globocnik sade till Himmler att jag inte skulle klara att genomföra uppgifterna och att Himmler genom sin förutfattade mening om mig ansåg att jag inte skulle kunna uppbringa den nödvändiga hårdheten gentemot judarna. För mig blev det i varje fall ett dåligt arv som jag måste ta hand om.

⁴⁰ SS-Obersturmbannführer Grothmann var chef för personalavdelningen vid HSSPF Ost.

Nu kommer säkert även frågan, hur judarna blev dödade. Om det kan jag säga, att de blev skjutna av kommandona från Auschwitz. Liken placerades i de förberedda luftskyddsdikena och blev senare, även i det fallet av kommandon från Auschwitz, uppbrända. Om det hade funnits gaskammare i Maidanek, hade det legat nära till hands, att Globotcniks kontor skulle ha använt sig av dessa. Jag vet inte hur Globocnik under de föregående åren verkställde sina mycket mera omfattande uppdrag. I detta sammanhang vill jag dock påtala följande upplevelse:

I Globotcniks omgivning hade jag under den första tiden ofta hört uttrycket "lägret S" användas. Jag fick senare genom en medlem av säkerhetspolisen veta att detta syftade på en förintelseanstalt i Sobibor⁴¹. Säkerhetspolisen själv hade dock inget att göra med denna anstalt. Efter att jag på kartan hade konstaterat att anstalten låg inom mitt jurisdiktionsområde, åkte jag en dag dit. Den var mycket svår att hitta, eftersom anläggningen låg gömd djupt inne i en skog. Jag stod sedan framför en enorm port, vars vänstra sida övergick i en hög palissad. Man såg även vaktorn bemannade med vakter med kulsprutor, liksom markerade minfält utanför palissaden. Vakterna, så vitt jag såg, var ryssar med mongoliska drag, tydligen kalmucker. Dessa hade jordbruna uniformer. Bredvid den stora porten fanns en liten dörr, vid vilken det stod en infartspost. När jag anlände ringde han på en klocka och strax därefter visade sig den vakthavande officeren, likaså en ryss, vilken dock talade bruten tyska. På min order, att föra mig till kommandanten, försvann han genast, varvid han snabbt stängde dörren bakom sig och lät mig vänta utanför. Efter en längre tid kom kommandanten, en SS-Hauptsturmführer. Jag sade till honom, att han skulle visa mig lägret; vilket han besvarade med han inte under några omständigheter fick göra det, eftersom det endast fick ske i närvaro av Reichsführern eller Gruppenführer Globocnik. Jag svarade då, att jag ju var Globotcniks efterträdare och att jag som SSPF hade rätt att inspektera allt inom mitt område, speciellt SS anläggningar. Inte i detta fall, svarade han. Det var ett upprört möte, som jag hade med denne man. Under tiden hade några nya vakter ställt upp vid porten och de riktade sina vapen hotfullt mot mig. Man fick intrycket att de länge hade räknat med mitt besök och att Globocnik hade gett instruktioner för detta. Jag krävde att få veta namnet på denne Hauptsturmführer, vilket var Reichleitner, och sade till honom att jag skulle klaga på honom hos Reichsführern och sedan återkomma, vilket han besvarade med, att han och hans manskap inte skulle vara kvar länge, eftersom de alla skulle omgruppera till Triest. Lägret skulle upplösas och jämnas med marken, det skulle ske inom några veckor. Jag vände om utan att ha kunnat genomföra min avsikt, mycket upprörd. Jag bestämde mig för att flyga över anläggningen vid något tillfälle med en Fieseler Storch. Efter cirka fyra veckor fick jag dock rapporter om att det hade skett ett uppror i lägret Sobibor⁴². Alla judar, cirka 100 [?] och mer än hälften av vaktstyrkan hade rymt, efter att de dödat samtlig tysk personal och satt eld på lägret. Rapporten hade nått polisen mycket sent och polisen från Kolm hade ryckt ut. Jag åkte genast dit och såg att rapporten var korrekt. Lägret brann och glödde fortfarande. Den tyska personalen, 13 man, låg ihjälslagna och skjutna på marken. Vapenförrådet var helt utplundrat. Av vaktmanskapet var endast 50 till 60 man kvar, alla andra hade rymt tillsammans med judarna. Polisen hittade flyktvägen över floden Bug. Det var den troligaste vägen och därmed var flyktingarna i säkerhet och frihet. Jag började nu titta närmare på lägret. Bland de döda letade jag efter Hauptsturmführer Reichleitner. Istället låg där en Obersturmführer, vilken jag inte kände, de övriga var underofficerare. Som jag fick höra senare, hade Reichleitner rest till Triest åtta dagar tidigare.

⁴¹ Förintelselägret Sobibór upprättades i mars eller april 1942. Se Hilberg, Aktion Reinhard, s. 128.

⁴² Detta uppror startade den 12.10.1943.

Själva lägret hade redan brunnit upp till 90%. Det som slog mig, var att lägret hade ett eget stickspår, vilket gick till en ramp, som liknade en riktig perrong. Vidare hade ett antal små stugor klarat sig, vilka fungerade som förläggningar, kommandantur och kök. Vidare hade det tidigare vapenförrådet, som var en liten stenbyggnad, klarat sig. Stora tråhallar hade brunnit ner. Resterna antydde att de hade varit förråd för kläder. Det fanns även en liten räls i lägret, vars funktion dock inte framgick. Därefter såg jag ett område som var omgärdat av ett inre stängsel. Det verkade vara det egentliga förintelslägret. Stora mängder med sprängd sten och betong antydde, att här måste gaskamrarna ha stått. Rälsen gick även fram till denna tidigare byggnad. Sedan såg jag även en hög med brända och krokiga rälsbitar. Utanför detta läger, men i direkt anslutning, fanns flera järnvägsagnar med sprängämnen, artilleriammunition och minor i jordbunkrar. Bland de döda fanns en man med tecknen för en överfyrmästare. I övrigt såg jag inget anmärkningsvärt.

När jag återkom till Lublin, fick jag ett telefax från Himmler, i vilket han gav uttryck för kraftiga förebråelser. Därefter krävde han att de sista judarna och alla vakter skulle infångas. Vidare hotade han att ställa mig inför en SS- och polisdomstol. Med en viss skadeglädje kunde jag påvisa för honom att jag inte hade några befogenheter eller något inflytande över vissa saker, utan att det uteslutande var Globotcniks ansvar.

Redan nästa dag kom Globocnik med flyg från Berlin. Utan att ta kontakt med mig, åkte han med personal från sitt kontor till Sobibor och styrde upp, att hela lägret skulle jämnas med marken. Polisen, vilken fram till dess hade vaktat området, drog jag nu tillbaka. Jag träffade aldrig Globocnik under dessa dagar, men jag visste att han befann sig i mitt område.

Beträffande min verksamhet i Lublin återstår endast att berätta om stridsställningsbyggandet vid Bug.

När vintern blev intensivare blev situationen lugnare, så att man kunde omfördela polisstyrkor till byggandet av stridsställningar. Det gällde speciellt fackmän, såsom snickare, möbelsnickare, mekaniker, murare o.s.v.

Det var denna gång inget sammanhängande ställningssystem, utan var 8 till 10 km byggdes en plutons- eller kompanistridsställning med igelkottsförsvar. Eftersom stridsställningarna alltid hängdes upp på byar, gårdssamlingar eller vägar, var tilltransporten av arbetskraft, utrustning och förplägnad inte särskilt svår. Eftersom det i denna delen av landet mest fanns ukrainsk befolkning, var intresset stort för ställningsbyggandet, speciellt eftersom de ukrainska ortodoxa prästerna uppmanade till stöd för byggandet, och eftersom det var känt att ställningarna skulle bemannas av ett galiciskt frivilligregemente, var viljan att hjälpa till extra stor. Därför lyckades man under ganska kort tid att bygga upp betydande stridsställningar. Att de sedan inte blev bemannade vid rätt tillfälle, var inte byggarnas fel.

I slutet av februari 1944 kom SS-divisionen "Wiking" från inringningen vid Tscherkassy till Lublin för återhämtning och reorganisation. Säkerhetsläget varierade över tiden.

Genom slaget vid Kowel närmade sig fronten floden Bug. Den 17 mars 1944 blev Lublin evakuerat på all tysk personal i de civila myndigheterna. Även de tyska skolorna stängdes. Förvaltningsarbetet fortsatte endast i liten skala. Staden blev utsedd till "befäst plats".

Kommandant blev Oberfeldkommandanten generallöjtnant Moser, i vars hand utbyggnaden av försvaret kring Lublin vilade. De följande veckorna och månaderna förlöpte utan nämnvärda händelser, förutom en:

I Lublin var SS-Hauptsturmführer Eggers inlåst i borgen. Denne hade dömts till tre års fängelse för feghet inför fienden. Straffet hade utdömts genom tillskyndan från SS-Obergruppenführer von dem Bach. Inte ens SS-domarna kände sig helt bekväma med

situationen. Nu fick jag en natt ett telefax från Himmlers stab, enligt vilket Eggers följande morgon skulle degraderas i närvaro av samtliga SS- och polisofficerare i garnisonen och därefter skjutas. Denna order verkställde jag först inte, eftersom det inte fanns tid att göra de nödvändiga förberedelserna innan gryningen. Dessutom avsåg jag att återförsäkra mig ytterligare en gång. I denna förfrågan meddelade jag, att Eggers ju redan hade fått en dom och att jag dessutom bad om en bekräftelse med Himmlers personliga underskrift. Samma eftermiddag fick jag ett telefonsamtal från Obergruppenführer Krüger i Krakow, som hellre ville meddela mig svaret via telefon, än att skicka det via telefax. Himmler hade svarat, att om jag inte upphörde med min obstruktion, så skulle jag bli avrättad tillsammans med Eggers. Så som jag kände Himmler, var det inte något tomt hot. Så fick då denne oskyldige dö. Hans sista steg och hållning framför exekutionsplutonen var inte den som man väntar sig av en feg stackare. I SS-officerskåren började det spridas en stark förbittring.

Divisionen "Wiking" hade under tiden omgrupperat till övningsfältet Heidelager i distriktet Krakow.

Ungefär i mitten av Juli började den nya ryska offensiven, vilken inledningsvis via Kowel gick mot Bug-linjen som var huvudförsvarsställning, men sedan fick händelserna kring 20 juli denna frontlinje att bryta samman. Lublin blev evakuerat på samtliga tyskar utom Wehrmacht, vilken fortfarande var där, enligt order. Likaså blev det tyska kolonisationsområdet kring Zamoc slutgiltigt evakuerat i förberedda transporter. Chefen för koncentrationslägret Maidanek fick jag rapport om att de sista fångarna hade evakuerats västerut redan flera dagar tidigare. Berlin, med vilket han syftade på Glücks stab⁴³, hade redan förberett allt för att ta emot dem. Chefen för säkerhetspolisen rapporterade också att borgen, förutom den polska avdelningen, hade blivit evakuerad. De som var häktade på grund av smärre förseelser blev frisläppta. Säkerhetspolisen hade också fått order om, att lämna staden. Jag själv hade fått order om att tillbakarycka med min stab till Radom. Den 22 juli 1944 anlände ryska stridsvagnar till staden. Det uppstod häftiga strider. Jag samlade ihop min personal på järnvägsstationen, för att därifrån under natten ta oss ut ur inringningen söderut, för att därefter på omvägar ta oss till Radom. I Radom fanns redan en ny order att vi återigen skulle bygga stridsställningar, denna gång vid Weichsel, vilket skulle påbörjas omedelbart. Med detta läge vid fronten, vilket jag själv hade upplevt i Lublin, ansåg jag uppgiften vara omöjlig att verkställa. En rekognosceringsflygning under nästa morgon stödde min uppfattning och jag kunde avlägga en rapport i denna riktning. Därefter kom en ny order. Den s.k. Venusställningen vid Nida, mellan Weichsel och Pillitza, skulle byggas ut. Jag omgrupperade för detta ändamål från Radom till Jedzeow med min stab, mellan Kielce och Krakow. Jag tillfördes 4 pionjärrekognosceringsenheter, 4 pionjärbataljoner, 3 pionjärbataljoner, en OT-överordnad byggledning och 5 underställda byggledningar och 2000 politiska tjänstemän från olika regioner i Tyskland. Befolkningen uppmanades att hjälpa till. Radio, tidningar och filmer sattes in för att stödja denna sak. Likaså var de polska andliga ledarna beredda att stödja saken. Med biskopen i Kielce överenskoms att de andliga ledarna själva skulle uppsöka byggarbetsplatser och lyssna på klagomål och föra dem vidare till oss. Under söndagarna arbetade man från 7 till 13, under tiden som man genomförde fältgudstjänster på alla större byggarbetsplatser. Polackerna införde ett märke på eget initiativ, "plog och spade". Avlöningen utbetalades genom OT enligt gällande listor. Förplägnaden levererades från arméns förplägnadsförråd enligt listorna 2 och 3. Som extra förplägnad fick varje man en liter vodka och cigaretter varje vecka. Till- och fråntransporten till

⁴³ Richard Glücks, SS-Gruppenführer, chef för sektion D (förvaltning av koncentrationslägren) inom ekonomiavdelningen i SS; begick självmord efter kapitulationen i närheten av Schleswig.

byggarbetsplatserna genomfördes med lastbilar och små järnvägslinjer. När två kompanier polacker gick över till oss från ryssarna vid Sandomiertz-fronten, fick de delta i ställningsbyggandet. De blev inte klassade som krigsfångar, utan behandlades som fria arbetare. Partisangrupper på vänsterkanten, vilka försökte störa byggandet, blev av högergrupperna hindrade i detta och ibland bekämpade i blodiga strider. I övrigt förblev situationen normal förutom de oundvikliga svårigheterna som alltid uppstår under ett sådant byggprojekt, så gick arbetet enligt planerna. Jag hade som princip att inte frångå frivilligheten i arbetet med ställningarna, även när årstiden blev sämre och arbetskraften avtog, eftersom arbetet började närma sig färdigställandet.

Den 5 november 1944 fick jag ett telefonsamtal från Krakow, att jag var omplacerad med omedelbar verkan till Norge till Obergruppenführer Rediess⁴⁴. Jag skulle anmäla mig i Königsberg, eftersom Rediess skulle befinna sig där i ett lasarett. Efter att jag hade överlämnat mitt uppdrag, vilket var i det närmaste slutfört, till min efterträdare SS-Brigadeführer dr. Merk, åkte jag den 8.11.1944 till Königsberg. På min fråga, varför denna omplacering hade skett, fick jag följande förklaring av Rediess:

Det var sedan länge planerat av honom, att sätta in SSPF i Norge. För det första var hela landet så stort och trafikmässigt svårtillgängligt, att han såg ett stort behov av en geografisk underindelning. Fyra eller sex ögon skulle se mera än två. Därefter utvecklade han i detalj förhållandena i Norge, i synnerhet sitt förhållande till Rikskommissarien Terboven⁴⁵. De fyra åren, då han hade måst leva och arbeta med denne man, hade tårt kraftigt på hans hälsa och jag märkte att han ville komma bort från Terboven och att jag så småningom skulle efterträda honom. Men jag tolkade honom också så, att jag från och med nu tillsammans med de två andra SSPF och honom skulle utgöra en motvikt mot Terboven och Fehlis⁴⁶.

Rediess hade nu lagt fram sina förslag för chefen för SS-personalhuvudmyndigheten. Denne hade visat honom listan med reserver bland SS-officerarna. Ur denna hade Rediess valt namnen på SS-Oberführer Roch⁴⁷ och undertecknad. Himmlers medgivande fick Herff⁴⁸ via telefon. Självt var jag inte alls medveten om att jag fanns på SS-reservlista över officerare.

Den 13 november 1944 flög sedan Rediess, Roch och jag till Oslo. Mottagandet samma dag hos Terboven var mycket kyligt. På kvällen lämnade Terboven för en åtta dagars rundresa i norra Norge.⁴⁹

⁴⁴ Telefax från SS-Personalhauptamt till HSSPF Öst, SS-Obergruppenführer Koppe, 4.11.1944. BDC, SS-personal(haupt)amt, Akte Sporrenberg.

⁴⁵ Josef Terboven (1898-1945), gauleiter i Essen (sedan 1928), överpresident i den preussiska Rhenprovinsen (sedan 1935), blev efter det tyska överfallet på Norge av Hitler den 24.4.1940 utnämnd till "Rikskommissarie för de ockuperade områdena i Norge", vilket han – förutom sina befattningar i riket – behöll fram till kapitulationen. På kvällen den 8 maj 1945 begick han självmord med sprängämnen i sin bunker vid sin tjänstebostad i utkanten av Oslo.

⁴⁶ Heinrich Fehlis (1906-1945), SS-Oberführer, från hösten 1940 till kapitulationen befälhavare för säkerhetspolisen och SD i Oslo. Begick självmord i slutet av maj 1945 i ett fångläger i södra Norge.

⁴⁷ Heinz Roch (född 1905), SS-Oberführer (1934), chef för SS-avsnittet XXII (Allenstein), sedan 1944 SSPF i Nordnorge (Trondheim).

⁴⁸ Chefen för SS-personalhauptamt.

⁴⁹ För att inspektera sin i slutet av oktober 1944 beordrade tvångsevakuering av den nordnorska provinsen Finnmarken. Efter den ryska offensiven vid Murmanskfronten under sommaren 1944 och det finsk-ryska vapenstillståndet i början av september startade på Terbovens inrådan Hitler aktionen "Nordlicht", dvs evakueringen av norra Finland och den norska provinsen Finnmarken genom tyska trupper. Inom ramen för tillbakaryckningen skulle hela den norska befolkningen evakueras och alla kvarlämnade förnödenheter och materiella tillgångar fullkomligt förstöras, för att hindra ryssarna från att framrycka ytterligare på norskt

Oberführer Roch, vilken var planerad som SSPF för mellersta och norra Norge med säte i Trondheim, tog han med sig på resan. Under de följande åtta dagarna hade jag möjlighet att tillsammans med Rediess skapa en preliminär tjänsteinstruktion och stomplan. Detta var desto svårare, eftersom det inte hade funnits någon SSPF tidigare och den måste byggas upp efter helt andra principer än i öst. Framförallt gick det inte, utan att beskära den starka ställningen som befälhavaren för ordningspolisen⁵⁰ och befälhavaren för säkerhetspolisen hade. Mitt förslag gick ut på att hålla funktionen och staben så liten som möjligt och att man skulle betrakta hela verksamheten som en inspektion. Det gavs sedan ut en tjänsteanvisning enligt denna inriktning. Roch i Trondheim uppfattade saken annorlunda och hävdade att endast han skulle och kunde leda polisen. Även Terboven företrädde ståndpunkten att SSPF själv skulle leda alla större aktioner och operationer. Därför gick det fram och tillbaka. Tjänsteanvisningen blev återkallad, därefter hittade cheferna för ordningspolisen och säkerhetspolisen saker att anmärka på. Nu var det så, att jag bibehöll inspektionsrollen, men även hade befogenhet att kommendera ordningspolisen vid operationer; d.v.s. om mer än ett kompani ingick i operationen, måste detta rapporteras till mig, varefter jag kunde avblåsa eller fördröja operationen om andra intressen var berörda av operationen. Så blev det viss ordning på befälskedjan, för tidigare hade det varit så, att en statspolischef kunde använda sig av polistrupper, oftast i lokala överenskommelser, för att genomföra sina operationer. Oftast blev det sedan bråk om vem som skulle tillgodoräkna sig framgången eller ta ansvar för misslyckandet och behålla bytet från beslag, främst vapen. Här sattes nu stopp för detta, genom att allt skulle rapporteras till mig och allt skulle lämnas in. För att implementera denna ledningsstruktur begärde jag att få en Ia (=operationsledningsofficer), vilken jag fick i form av major Seidel. Terboven var nu väldigt angelägen om att jag skulle starta stora operationer. Jag försökte att övertyga honom om att det saknades någon som helst förutsättning för att göra detta. För det första fanns det ingen motståndare i den form som han föreställde sig och för det andra hade jag blandade erfarenheter av sådana stora operationer från öst. Sedan sade jag att en sådan operation krävde entydiga säkerhetspolisiära spaningsunderlag. Jag saknade en chef för säkerhetspolisen som kunde erbjuda mig sådana underlag som underrättelseofficer i min stab. Därför blev nu en chef för säkerhetspolisen i Oslo utnämnd, i form av dr. Braune⁵¹.

Under tiden passerade veckor och månader. Jag genomförde inspektioner och besök. Polisen av båda kategorier kontrollerade jag speciellt noga avseende övertaliga vapen och ammunition, därefter avseende förläggningar, beklädnad, ömsesidigt samarbetsklimat, samarbetet med andra myndigheter, förhållandet till den norska befolkningen. Därefter reviderade jag gränsbevakningen, besökte Lebensborn-hemmen, officersutbildningarna samt truppserviceförrådet i Oslo. Fånglägret Grini⁵² besökte jag inte, eftersom det hade förutsatt ett tillstånd från Fehlis. På grund av det tvivelaktiga samarbetet struntade jag

territorium. Den hänsynslösa tillämpningen av den s.k. brända jordens taktik är i det norska kollektiva medvetandet inskrivet som det värsta tyska krigsbrottet, förutom deportationen av de norska judarna, under den femåriga ockupationen av landet.

⁵⁰ Den siste befälhavaren för ordningspolisen var SS-Brigadeführer Hermann Franz, vilken tidigare varit befälhavare för ordningspolisen i Grekland fram till oktober 1944.

⁵¹ Dr. Karl Werner Braune (1909-1952), SS-Obersturmbannführer, var sedan januari 1945 chef för säkerhetspolisen/SD i Oslo. Braune blev under Nürnberggrättegången mot Einsatzgrupperna dömd till döden, han ledde under 1941/1942 SS-Einsatzkommandot 11b i området kring Odessa. Han avrättades 1952 i Landsberg.

⁵² "Skyddshäkteslägret" som låg utanför Oslo tillhörde tyska säkerhetspolisen. Det lydde under befälhavaren för säkerhetspolisen/SD Fehlis.

inledningsvis i att kontakta honom i denna fråga. Först när dr. Braune kom till Oslo, bad jag honom att visa mig lägret Grini, tidpunkten skulle bestämmas senare. Det blev dock inte av.

Under en tjänsteresa till Kongsvinger och Elverum fick jag order om att genast infinna mig hos Terboven.

På grund av sprängningarna av flera viktiga järnvägsanläggningar ville Terboven att vi genast skulle starta en stor operation. Jag sade till honom att det saknades konkreta informationer i fallet. Därefter tillkallades Fehlis. Rediess själv låg på lasarettet i Sinsen. Sedan hade jag äntligen tillräckliga informationer för att kunna bygga upp en stor operation. Innan jag dock kunde börja med planeringen, hade jag så stora tvivel avseende genomförandet, att jag beslutade mig för att lämna ett nytt förslag till Rediess, som var min närmaste chef, med innebörden att man inte skulle tillåta operationer, vilka på grund av bristen på tillgängliga truppförband saknade förutsättningar att lyckas, och som dessutom riskerade att vända resten av befolkningen mot oss. Istället föreslog jag att man skulle göra enskilda tillslag och gripanden med polisen, utan en stor samordning, utifrån konkreta misstankar och spaningsresultat. Jag själv föredrog förslaget för Rediess i lasarettet. Han gav sitt samtycke och skickade förslaget med en handskreven kommentar till Terboven.

Denne kallade mig till sig nästa dag. Det blev en upprörd konfrontation, eftersom han envist hävdade att jag först måste komma ikapp hans femåriga erfarenhet av Norge. För att överhuvudtaget kunna komma vidare i diskussionen, gick jag till slut med på att fortsätta planera en stor operation i enlighet med hans intentioner och under hans ansvar. Han sade sedan att han ville se planen när den var klar, innan verkställandet. Flera dagar i följd redovisade jag planen för honom. Varje gång ville han ha ändringar. Till slut var den godkänd och tidpunkten för genomförandet närmade sig. Eftersom påsken närmade sig, fick han för sig att operationen skulle ske under påskhelgen, och att den skulle börja på långfredagen. Eftersom tillslagsområdet låg i närheten av Oslo (Nordmarka), drabbades befolkningen i Oslo stad hårdast, eftersom de använde Nordmarka som populärt utflyktsmål. Men det var Terbovens avsikt. Förnyade invändningar från mig och Fehlis hade ingen effekt. Fehlis och Braune gick sedan ett steg längre och rapporterade direkt till Kaltenbrunner. Två dagar senare kom avgörandet. Hitler själv hade förbjudit operationen och förebrått Terboven för hans agerande.

Det mångåriga förtroendet mellan Terboven och Fehlis hade dock havererat på grund av denna händelse.

Men inte heller efter påsk gav Terboven upp tanken på nya stora operationer. Führerns beslut tolkade han endast som gällande påskhelgen. Jag lyckades förhålla det hela, genom att säga att jag saknade underlag, och framförallt att Wehrmacht inte hade några trupper till förfogande för tillfället, eftersom det höll på med omgrupperingar. Fram till kapitulationen skedde sedan inga fler händelser av betydelse.

På kvällen innan kapitulationen var jag inbjuden till Terboven. Det var en liten mottagning med anledning av besök av två generaler, vilka kom från finska fronten. Efter maten bad Rediess mig att följa med till terrassen och sade till mig, att han och Terboven hade kommit överens om att ifall Norge skulle kapitulera, så skulle de tillsammans ta livet av sig. Därefter frågade han mig om jag ville ansluta mig. Jag frågade hur det skulle genomföras, varefter han beskrev planen som innebar att de skulle spränga sig i bunkern, efter att de hade intagit tillräckliga mängder med gift eller bedövningsmedel. Jag gav ett halvt löfte, genom att säga att jag skulle tänka på saken över natten. Följande morgon kom jag fram till att Terboven inte var värd denna gest, att delta i hans självmord. Terboven hade aldrig haft min sympati och efter att jag fått insyn i hans norska politik saknade jag helt förtroende för honom.

Jag hade ofta diskuterat med generalarbetsledaren Bormann⁵³, den norske generalen Fröhlig-Hansen⁵⁴ och minister Whist⁵⁵, hur allting skulle kunna vara annorlunda om inte denne ohelige man skulle finnas.

Vid lunchtid ringde Rediess och sade att Norge hade kapitulerat och att det nu var dags, om jag hade funderat klart och när jag skulle komma dit? Jag sade att jag inte ville vara med, utan att jag skulle bege mig i allierad fångenskap, vilket jag ansåg mig vara skyldig mina underställda, med vilka jag skulle dela den kommande svåra tiden. Rediess talade då om förräderi och liknande och sade att jag i varje fall skulle komma dit under eftermiddagen, eftersom han ville tala vidare med mig. Eftermiddagen gick dock åt till att upplösa staben, återsända poliserna till deras förband, medan SS-medlemmarna ville stanna hos mig. Under tiden ringde Rediess varannan timme och undrade varför jag ännu inte hade kommit. Jag lyckades avfärda honom med att jag måste tala med major Seidel, vilken jag väntade åter från en tjänsteresa. Framåt kvällen blev hans samtal allt mer enträgna och jag sade mig att nu måste någonting ske, antingen åka till Skaugum⁵⁶ för att aldrig återvända, eller gripa till flykten, eftersom jag visste att Rediess skulle låta hämta mig med våld.

Så valde jag då flykten och inte som jag ursprungligen hade planerat, att gå i fångenskap under ordnade former. Att detta alternativ på sikt inte kunde leda till målet och i sista hand skulle tolkas som skuldmedvetenhet, det visste jag. På grund av fallet Terboven-Rediess kunde jag dock inte agera annorlunda, och när jag en gång valt denna väg, fanns ingen återvändo.

Därmed har jag kommit till slutet av min berättelse. Jag har inte förtigit någonting. Smärre korrektur kan vara nödvändiga, men de ändrar inte helheten. När jag har ifrågasatt personer och förhållanden, så är det inte för att sätta mig själv i bättre dager, utan för att påvisa tragiken i vilken jag befinner mig sedan flera år.

Om man nu säger, varför har jag inte för länge sedan konsekvent tagit avstånd från Himmler, så måste jag svara att Himmler inte skulle ha nöjt sig med att ta mitt liv, utan även i detta fall ha tillämpat sin order om familjegripanden och ha utrotat min familj till sista man. Att han inte kunde lita på mig till hundra procent, anade och visste han sedan länge och fick mig därför med iskall beräkning att bli sammanlänkad med Globocnik och Lublin.

Om jag är skyldig eller mindre skyldig, trots att jag endast lydde order, eller befinns vara oskyldig, så är det i varje fall min fasta övertygelse att jag inte kan vänta mig något mer av livet.

Prof.Dr. Robert Bohn Föreståndare för Institut für schleswig-holsteinische Zeit- und Regionalgeschichte Universität Flensburg in Schleswig

⁵³ Herbert Bormann var ”representanten för riksarbetsledaren hos rikskommissarien för de ockuperade norska områdena” och samtidigt ”högre RAD-ledare hos Wehrmachtbefälhavaren i Norge”. Hans uppgift var att styra över den norska arbetsinsatsen och ”rådgivning” till Quislings regering under uppbyggnaden av den norska arbetstjänsten.

⁵⁴ Carl Fröhlich Hansen var chef för den norska arbetstjänsten.

⁵⁵ Alf L. Whist var ekonomiministern i Quislings regering.

⁵⁶ Kronprinsens slott utanför Oslo, vilket Terboven hade gjort till sin tjänstebostad. Även Rediess bodde här.